

הלכות יום הכיפורים

16. אכילה ושתייה	1. שבת תשובה
17. רחיצה	2. צום גדליה
18. סיכה	3. תפילות יום הכיפורים
19. נעילת הסנדל	4. כפרות
20. תשיש המטה	5. בקשת סליחה
21. חיוב קטנים בעינויי יוה"כ	6. ערב יום הכיפורים
22. דין מעוברת יולדת ומניקה	7. אכילה בערב יום הכיפורים
23. דין חולה	8. מלקות
24. כל נדרי	9. טבילה
25. סדר ליל כיפור	10. קברי צדיקים
26. הלכות ברכות השחר	11. סעודה מפסקת
27. הלכות תפילה	12. בגדי יום הכיפורים
	13. הדלקת גרות
	14. ברכת הבנים
	15. איסורי יום הכיפורים

1. שבת תשובה

1. בשבת תשובה מפטירים "שובה ישראל" (הושע יד, ב-י ומוסיפים פס' ממכח ז, יח-כ).

2. צום גדליה

2. ממחרת ראש השנה, ביום ג' תשרי, מתענים תענית ציבור – "צום גדליה". מעמוד השחר ועד צאת הכוכבים. (כשראש השנה חל ביום חמישי ושישי, מתענים ביום ראשון, ד' תשרי).

3. תפילות יום הכיפורים

1. תשובה, תפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה. העיקר בתפילה זה הכוונה. ושערי דמעה לא ננעלו. יתפלל בכניעה, בתחנונים ובבכי או בקול בכיה, ואם באה לו בכיה סימן שהוא נידון באותה השעה. בזהר הקדוש כתוב שמי שמוריד דמעות לפני הקב"ה, אפילו שנגזר עליו עונש, עונשו נקרע.
2. בליל יום הכיפורים וביומו, אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו" וכו' בקול רם. (שביום זה אנו נוהגים כמלאכים בהרבה דברים, וזוהי שירת המלאכים).
3. ישתדל ללמוד ולהבין את תפילות יום הכיפורים. ובעיקר את סדר עבודת יום הכיפורים שבתפילת המוסף. (היודע והמכוון בו כראוי, נרצה לו לכפר עליו).
4. יש הנוהגים לעמוד בתפילות יום הכיפורים (להיות כדוגמת המלאכים), אך אם בגלל זה לא מכוון כל כך בתפילה – לא יעמוד.
5. בקטעים שבתפילה בהם פותחים את ארון הקודש יש לעמוד (מי שחלש יכול להקל, כיון שהארון הוא רשות אחרת, והעמידה היא לכבוד ואינה חיוב).

6. בחלק מהפיוטים נוהגים שהש"ץ אומר חצי פס', והציבור משלים את חציו השני. טוב יותר שגם הש"ץ וגם הציבור יאמרו את כל הפס'. חלק בלחש וחלק בקול רם.
7. ביום והכיפורים אומרים בתפילה "יום מקרא קודש" ואין אומרים "יום טוב מקרא קודש", כיון שהוא יום צום.
8. בנוסח התפילה אומרים "יום הכיפורים" (בלשון רבים), ולא יום כיפור (בלשון יחיד), שביום זה מתכפר לחיים ולמתים.
9. אף על פי שהתעודה במנחה עיוה"כ, חוזר ומתעודה בערבית, שחרית, מוסף, מנחה ונעילה ביוה"כ.
10. כשחל יום הכיפורים בשבת, מזכירים שבת בתפילת העמידה. אם לא הזכיר שבת – חוזר. אם נזכר לפני "יהיו לרצון" האחרון – חוזר ל"אלוקינו ואלוקי אבותינו מלוך וכו' ". אם נזכר אחר כך – חוזר לראש. גם אם הזכיר שבת בתוך הנוסח ולא בחתימת הברכה – לא חוזר.
11. כשחל יוה"כ בשבת אומרים "אלוקינו ואלוקי אבותינו רצה נא במנוחתנו" ויש נוהגים שלא לאומרו, (שהוא יום תענית ואין כ"כ רצון במנוחתנו (הלבוש)).
12. היחיד מתעודה אחר תפילתו, והש"ץ מתעודה באמצע תפילתו בברכה הרביעית.
13. נהגו להעמיד שני סומכים לש"ץ, מימין ומשמאל, בסליחות, ויש נוהגים גם בתפילות, כמו שמצאנו שמרע"ה העמיד את אהרון וחור לתמוך בידיו. לפחות יעמידו סומך אחד לאמר את הפיוטים שבאמצע תפילת העמידה, כדי שהש"ץ לא יפסיק בהם.
14. את הוידוי יש לאמר בעמידה, ונוהגים להתכופף קצת. כשמזכירים את החטא (אשמנו בגדנו וכו') מכים באגרוף על הלב (כארבע עד חמש אצבעות מתחת לדד השמאלי, לצד פנים). ההכאה על הלב משמעותה – אתה הלב גרמת לי לחטוא.
15. בשעת הוידוי אין להשען בחוזקה על דבר שאם ינטל הדבר, יפול הנשען.
16. בנוסח הוידוי מבקשים אנו על הקל תחילה ואח"כ על הכבד, "חטאתי, עויתי, פשעתי". "חטא" = שוגג, "עוון" = מזיד, "פשע" = להכעיס.
17. לפני הוידוי יכוון לקיים מצות עשה מן התורה להתענות על החטאים והעוונות, שנאמר "והתעוודו את חטאתם אשר עשו".
18. צריך לפרט את החטא בשפתיו, להתחרט (לחוש רגש עצב), לעזוב את החטא (לחוש סלידה מהחטא ומעשייתו), קבלה לעתיד, בפה מלא, שמהיום והלאה לא אשוב לחטא זה. יכוון זאת במילים "יהי רצון... שלא אחטא עוד" (שבסוף הוידוי). רצוי להוסיף בפה – "ולא אשוב למעשי הרעים" (לד"ב).
19. טוב להוסיף בנוסח הוידוי עוונות שיודע שנכשל בהם. אם יכול לאומרם בלשון הלאו או העשה שכתובים בתורה, מה טוב (לד"ב). ואם הם מפורשים בוידוי, כשמגיע אליהם, יתמרמר עליהם ביותר (ספר חרדים).
20. י"נ עפ"י הקבלה לאמר את הוידוי בסדר הא-ב, ולכפול רק את האותיות הסופיות מנצפ"ך. כמו כן אין לאמר יותר מוידוי אחד בתפילה אחת.
21. כשמפרט את חטאיו הפרטיים יאמרם בלחש, שלא ישמעו אחרים, שנאמר "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה".
22. עוונות שהתודה עליהם ביום הכיפורים שעבר, ולא חזר עליהם, טוב לחזור ולהתענות עליהם, שנאמר "וחטאתי נגדי תמיד".

23. ש"ץ שמתוודה בחזרת הש"ץ בעד כולם, אומר את נוסח הוידוי הכללי בקול רם. (ולא יוסיף את חטאיו הפרטיים).

4. כפרות

1. מנהג ישראל קדושים לעשות כפרות בימים אלו.
2. הזמן הטוב ביותר לפדיון כפרות הוא בערב יום הכיפורים באשמורת הבוקר, (יכול לעשות הפדיון גם על בני ביתו שישינים), שהיא שעת רחמים ורצון. אפשר גם לעשות זאת אחרי חצות הלילה (ולא בחצי הראשון של הלילה).
3. כשעושה כפרות לו ולבני ביתו, יעשה לעצמו תחילה ואח"כ לאשתו ואח"כ לשאר בני ביתו (כמו כהן גדול ביום הכיפורים).
4. הנוהגים לעשות כפרות בכסף יאמרו נוסח זה ג' פעמים – "זה חליפתך תמורתך כפרתך... ותכנס אתה וכו' ". כשמסובב לנקבה יאמר "זה חליפתך וכו'... ותכנסי את וכו'".
5. מסובבים את הכסף על הראש (משמאל לימין, נגד כיוון השעון). ונותן הכסף מיד לצדקה.
6. הנוהגים לעשות כפרות בתרנגולים, לוקחים תרנגול זכר לכל זכר. ותרנגולת נקבה לכל נקבה. לאשה מעוברת לוקחים תרנגולת בשבילה ועוד תרנגול ותרנגולת לעובר (שלא ידוע אם הוא זכר או נקבה).
7. מי שאין ידו משגת, יכול לקחת תרנגול אחד ותרנגולת אחת לכל בני הבית.
8. יזהרו לשחוט את התרנגולים אצל שוחט מומחה ירא שמים.
9. אם יש חשש ללחץ בערב יום הכיפורים אצל השוחט, וחוששים שלא ישחט כראוי, יעשה את הפדיון כפרות ביום אחר, בעשרת ימי תשובה.
10. טוב לקחת תרנגולים לבנים לרמז "אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו" (אך לא יחזר אחר תרנגול לבן, יותר מדי).
11. טוב לשחוט התרנגולים מיד אחר סיבוב הכפרות.
12. יש נוהגים לתת את העופות לעניים, אבל טוב יותר שיתן את שווים לעניים.
13. אם נמצא התרנגול טרף – יתן את שוויו לעניים. (אם יכול לקחת תרנגול אחר, תע"ב).
14. אם התרנגול לא נשחט כראוי, ונתנבל – צריך לקחת אחר.
15. ישתדל לקיים מצות כיסוי הדם (יכין עפר לפני השחיטה, לתוכו ישחט השוחט את התרנגול, אח"כ יקח עפר בידו ויברך "...על כיסוי הדם בעפר", ויכסה הדם בעפר שבידו).
16. בשעת הכפרות לא יחשוב שזו כפרתו ממש, אלא יהרהר בתשובה ויחשוב שמה שעושים בעוף הזה, היה ראוי לבוא עליו בעוונותיו, והם ארבע מיתות בית דין – סקילה, שריפה, הרג וחנק. שחיטת העוף זה כמו הרג, תפישת העוף בצווארו זה כמו חנק, זריקת העוף לארץ זה כמו סקילה. בישולו וצלייתו באש זה כמו שריפה.
17. כשעושה הכפרות בכסף, יהרהר בתשובה, גם יחשוב על ארבע מיתות בית דין, בייחוד לנוהגים לתת את כסף הפדיון כפרות, בשוויו של עוף.
18. אם אחד מבני הבית לא נמצא, אפשר לסובב הכסף (או התרנגול), מעל אחד מחפציו האישיים, ולאמר את נוסח הכפרות (כה"ח).

5. בקשת סליחה

1. אין יום הכיפורים מכפר על עבירות שבין אדם לחבירו עד שירצה את חבירו", שנאמר "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" (רק מהחטאים שהם "לפני ה'" (בין אדם למקום), "תטהרו").
2. לכן אם העליב, או פגע בחבירו – יבקש ממנו סליחה. אם גנב או גזל לו ממון, או חייב לו חוב – חייב להחזיר לו. (יבדוק אם יש לו חפצים של אחרים – יחזיר להם).
3. יבדוק אם יש ברשותו ציוד צבאי שאינו שלו – יחזיר. או אם יש ברשותו דברים ממקום עבודתו וכד' – יחזיר. (אם החפץ לא קיים בעין – יחזיר את שווי).
4. אם חבירו לא התפייס בפעם הראשונה, ינסה פעם שנייה ושלישית, (יקח איתו ג' אנשים, אא"כ חושב שכשילך לבד זה יועיל יותר).
5. אם חבירו לא התפייס בג' פעמים – אין חייב לפייסו שוב (כדי שלא יבוא לידי חשד, טוב שיאמר בפני עשרה – בקשתי ממנו מחילה ולא קיבל. והקב"ה רואה שמשפיל את עצמו ומוחל לו).
6. מי שמבקשים ממנו סליחה – ימחל בלב שלם ולא ישמור טינה. (אא"כ חושש שינוק, אז רשאי להראות כלפי חוץ שאינו מוחל, ובליבו ימחל).
7. אם החוטא לא מבקש ממנו מחילה. האיש שנעלב ימציא את עצמו בדרך כל שהיא לפני החוטא, כדי שיבקש ממנו מחילה.
8. כל המבזה תלמיד חכם אין רפואה למכתו. לכן אם יודע שחטא בלשונו וביזה תלמיד חכם, אם עשה זאת ברבים – יבקש מהתלמיד חכם מחילה ברבים, ואם עשה זאת ביחיד – יבקש ממנו מחילה בינו לבינו.
9. מי שפגע חס וחלילה ברבו, צריך לבקש ממנו מחילה, אפילו אלף פעמים, עד שימחל לו.
10. כשמבקש מחילה מחבירו, יפרט במה פגע בו. (אא"כ זה יגרום בושה לאחד הצדדים, או עלבון, או כעס וכד').
11. אם לא יכול החוטא לבקש מחילה בעצמו – ישלח שליח, (אם יודע שחבירו יתרחק על ידי שליח – ישלח שליח). אם גם זה לא אפשרי, יבקש מחילה בטלפון או במכתב.
12. מי שיש לו תביעה ממונית על חבירו – יודיע לו על כך, ולא ישמור טינה בליבו. יזמין אותו לדין תורה, כי כשיש דין למטה, אין דין למעלה.
13. אם יש בידו כסף, או חפץ, שמסופק אם זה שייך לו על פי הדין, יודיע לחבירו, שרוצה לעמוד עימו לדין בהקדם, ואם אי אפשר לפני יום הכיפורים, יתחייב (בקנין או בחתימה) לעמוד לדין אחר יום הכיפורים, ולקיים את פסק הדין.
14. הבנים יבקשו מחילה מההורים. הבעל מאשתו, ואשה מבעלה. אם לא ביקשו מחילה, מ"מ ימחלו להם, שלא יענשו בגללם.
15. יש נוהגים שבליל יום הכיפורים, מכריז הש"ץ, שכל אחד ימחל לחבירו, וכל הציבור יאמרו – "מחלנו" (זה מעורר סנגוריה בשמים והקב"ה מוחל לנו).
16. המוציא שם רע על חבירו – אין לו מחילה עולמית. (למרות שיכול שלא למחול, מידת ענוה למחול גם בזה).
17. המוציא שם רע, חייב ללכת הרבה פעמים לפייס את חבירו, עד שימחל לו.

18. מי שגזל מאנשים רבים ולא יודע למי להחזיר, או שגזל מאדם פרטי שלא מוצא אותו כדי להחזיר לו – יעשה בממון צרכי רבים, (כגון לתרום מתקן מים קרים לכותל המערבי וכד') שעל ידי זה יתכן שיהנה מזה אותו הנגזל, ויש בזה קצת כפרה.
19. אם האיש שחטא כנגדו נפטר, יבקש מחילה לפני הקבורה. אם לא יבקש לפני הקבורה, יביא עשרה אנשים לקברו. החוטא יחלוץ נעליו בכניסה לבית הקברות, ילך יחף עד לקברו, שם יבקש סליחה מהנפטר בפני העשרה, ויאמר – "חטאתי לאלוקי ישראל ולפלוני זה שחטאתי לו". (אם אין בזיון למת, יפרט את החטא). (לא מועיל לבקש מחילה מהיורשים, אלא לבקש מהמת עצמו כנ"ל).
20. יאמר תהילים, והשכבה לעילוי נשמתו, ויתן צדקה לעילוי נשמתו.
21. אם הקבר רחוק (יותר מג' פרסאות), ישלח שליח שילך עם עשרה לקברו, ויבקש סליחה.
22. אם ביזה אדם לאחר מותו – יבקש ממנו מחילה במקום שביזה אותו. (י"א שצריך ללכת לקברו לבקש מחילה).
23. יש תקנה וחרם קדמונים, שלא להוציא שם רע על המתים.
24. אם גזל ממון ומת הנגזל – חייב להחזיר הממון ליורשיו. (ה"ה אם היה חייב, ומת בעל חובו – חייב להחזיר החוב ליורשיו).
25. אם לא יודע מי היורשים – יניח את הממון בבית הדין.

6. ערב יום הכיפורים

1. ישתדל לפרוע חובות שבין אדם לחבירו, נדרים ונדבות לבית כנסת, לפני יוה"כ.
2. מרבים בנתינת צדקה.
3. יתבונן במעשיו, יתאמץ בתשובה, ויזהר מלבזבז את הזמן בדברים בטלים.
4. ביום שלפני יום הכיפורים אומרים "תחנון" במנחה, כיון שגם בסליחות של ערב יום הכיפורים, שנאמרים לפני עמוד השחר, אומרים תחנון.
5. כשחל יום הכיפורים ביום שני, אומרים במנחה של שבת (שלפני יוה"כ) "צדקתך".
6. מנהג הספרדים לאמר בשחרית "מזמור לתודה". מנהג האשכנזים שלא לאומרו (שלא היו מקריבים קרבן תודה בערב יום הכיפורים).
7. בתפילת שחרית לא אומרים "תחנון". ולא "למנצח... יענך ה' ביום צרה" (לפני "ובא לציון").
8. לאחר חזרת הש"ץ בשחרית אומרים "אבינו מלכנו". מנהג האשכנזים שלא לאומרו, אלא אם כן חל יום הכיפורים בשבת, אז אומרים "אבינו מלכנו" בשחרית ערב יום הכיפורים, במקום ביום הכיפורים, שלא אומרים אותו בשבת. (הספרדים אומרים "אבינו מלכנו" ביום הכיפורים שחל בשבת).
9. מצות וידוי יוה"כ מתחילה כבר בערב יוה"כ, לפני שאוכל את הסעודה מפקת, שמא יחנק ח"ו בסעודה לפני שיתודה, וי"א מחשש שישתכר ולא יוכל להתודות.
10. לאחר אמירת הסליחות בערב יום הכיפורים, עושים התרת נדרים. יש נוהגים אחר תפילת שחרית.
11. לכתחילה ישתדל לעשות התרת נדרים בעשרה. מכל מקום מספיק שלשה (שלשה גברים בני מצוה, אפילו שהם קרובים).
12. לאחר חזרת הש"ץ במנחה, אומרים "אבינו מלכנו", ומנהג האשכנזים שלא לאמר (גם כשחל יום הכיפורים בשבת).

7. אכילה בערב יום הכיפורים

1. מצווה מן התורה לאכול בערב יום הכיפורים (מאהבת ה' אותנו, ציוה שנאכל ונשתה תחילה, כדי שנוכל להתענות ולא יזיק לנו הצום. ועוד שאנו מראים שמחה שהגיע זמן כפרתינו).
2. אין חיוב לאכול לחם דווקא, אלא כל מה שמשביע. (לפי הקבלה מצווה לאכול דווקא לחם, ויכוון לתקן מה שאכל שלא כדין, או שאכל ולא ברך ברכת המזון כדין).
3. טוב לאכול כשיעור אכילת יומיים, להשלים את מה שהיה צריך לאכול ביום הכיפורים (הגרמ"א – טוב לאכול שש סעודות).
4. טוב לאכול דגים (גדולים), בסעודה הראשונה בבוקר.
5. לא ישתה יין, ולא יאכל מאכלים שעלולים להפריע לו לתפילות יום הכיפורים (מאכלים הגורמים כיחה וניעה, או עצירות ושאר מיחושים).
6. יאכל מאכלים קלים, שלא יהיה שבע ומתגאה בתפילתו.
7. טוב להמנע, או לפחות לא להרבות מאכלים המחממים, שעלולים לגרום לראות קרי חס ושלום (אתרוג, ביצים, בשר שמן, יין ישן, פירות בעלי טעם וריח, מאכלים המתובלים בבשמים וכרכום, יין טוב, שום, מאכלי חלב, עדשים מבושלים שאינם מלוחים וי"א – תמרים).
8. גם נשים חייבות לאכול בערב יום הכיפורים (כמו שחייבות בצום יום הכיפורים).
9. גם מי שלא צם ביום הכיפורים (בהיתר) – חייב לאכול בערב יום הכיפורים. (שזה כבודו של יוה"כ – הגרמ"א).
10. חיוב האכילה בערב יום הכיפורים הוא ביום, מכל מקום יש קצת מצוה כבר בלילה.
11. יזהר מאכילה גסה ומאכילה בגסות.
12. אסור להתענות בערב יום הכיפורים, אפילו תענית חלום. (יעשה "הטבת חלום").
13. אסור להתענות תענית יארציית על פטירת אב או אם.
14. ימעט בלימודו בערב יום הכיפורים, כדי לאכול ולשתות.

8. מלקות

1. נוהגים לקבל מלקות ארבעים (ט"ל מלקות), אחרי תפילת המנחה. שמתוך כך יתן אל ליבו לשוב מעבירות שבידו. (גם על ידי הבושה שיש לו בקבלת המלקות, מתכפר לו).
2. בשעה שמקבל המלקות אומר וידוי, והמלקה אומר ג' פעמים פס' "והוא רחום יכפר עוון וגו'" שיש בו יג' תיבות, כך מונה ט"ל מלקות (יג כפול ג = ט"ל). (מתחילים בכתף שמאל, עוברים לכתף ימין ואח"כ לאמצע הגב מול החזה. וחוזרים שוב לכתף שמאל וכן על זה הדרך).
3. נהגו להלקות ברצועה דקה (ואין צריך רוחב טפח), כיון שזה רק זכר.
4. יש נוהגים לקחת רצועה מעור עגל, ובראשה שתי רצועות קטנות מעור חמור, שנאמר "ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו, ישראל לא ידע עמי לא התבונן".

5. הלוקה מרים את חולצתו ומגלה את גבו וליבו, מניח את ידו הימנית על השמאלית כשהוא מתכופף (יש הקושרים את הידיים), פניו לצפון ואחוריו לדרום, ראשו בין זרועותיו (הט"ז – שעיקר חטאת האדם מחמת ממון, לכן פניו לצפון, שנאמר "מצפון זהב יאתה").
6. האר"י הקדוש היה לוקה רק ד' מלקות, כנגד ד' אותיות הוי"ה, אח"כ היה טובל (בסוד "באנו באש ובמים"). אח"כ התפלל מנחה.
7. מי שרגיל ללקות כל שנה, ושנה אחת נאנס ולא לקה – ילקה אחר יום הכיפורים (הגרמ"א).

9. טבילה

1. נוהגים לטבול בערב יום הכיפורים (חמש טבילות). (טבילה זו מרפאת את האדם מחטאים שבידו – הזוהר הקדוש).
2. הזמן הראוי ביותר הוא מחצות היום ואילך, או לפחות משעה חמישית ואילך.
3. אין מברכים על טבילה זו.
4. יש נוהגים להתוודות לפני שנכנס למקוה, כשהוא בבגדיו. או בתוך המקוה בהרהור (טוב לערבב המים שלא יהיו שקופים, ויחשבו ככיסוי לערוותו).
5. מי שלא יכול לטבול ישפוך על גופו ט' קבין מים (בערך שלוש עשרה וחצי ליטר מים), באופן שעומד כמה דקות תחת המקלחת. (עצה זו לא מועילה לחייל בתפקיד שעולה להר הבית, וכל שכן שלא מועילה לטהרת אשה לבעלה).
6. מי שלא יכול לשפוך על עצמו ט' קבין מים יטול ידיו מ' פעמים, עשרים פעמים לסירוגין (מתחילים לערות על יד ימין). אח"כ עשר פעמים ברצף על יד ימין, ועוד עשר פעמים ברצף על יד שמאל (ויכוון לשם ע"ב. עיין בא"ח ניצבים ג').

10. קברי צדיקים

1. יש נוהגים ללכת בערב יום הכיפורים להשתטח על קברי צדיקים. נותנים שם צדקה לעניים, ומרבים בתחנונים, לעורר את הצדיקים שימליצו טוב בעדינו ביום הדין. ועוד לאמר לרבנו של עולם "אם אין אתה מרחם עלינו הרי אנו חשובים כמתים הללו". (אין היתר לצאת לחוץ לארץ לקברי צדיקים. אדרבה הצדיקים שבחו"ל ישמחו שילמדו את תורתם בארץ ישראל, וזהו עילוי גדול לנשמתם ובזה ימליצו טוב על הלומד).
2. אם לא ראה את הקברים שלושים יום, צריך לברך – "ברוך... אשר יצר אתכם בדין" וכו' (יש הנוהגים לברך בהרהור שם ה' – הגרמ"א).
3. מותר לקרוא תהילים ליד הקבר, לעילוי נשמת הנפטר.
4. אסור להתפלל אל המתים עצמם, שזהו בכלל "ודורש אל המתים". אלא יבקש מהקב"ה שיעשה עמו חסד בזכות הצדיק, או לבקש מהצדיק שיתפלל עלי לפני הקב"ה.
5. אין ללכת לאותו קבר פעמיים באותו יום, אלא אם כן חשב לעשות כך מלכתחילה.
6. יזהר שלא לקרוא כתב בולט שעל גבי המצבה, שעלול לגרום לשכחה.
7. אחרי היציאה מבית הקברות יטול ידיו (לא חייב בכלי), ונהגו שלא לנגב הידיים מנטילה זו.
8. ראוי שנשים לא תלכנה כלל לבית הקברות, (וכל שכן בימי נידתן).
9. יש נוהגים לטבול במקוה לפני הכניסה לבית הקברות, ואחרי שיצאו ממנו.

11. סעודה מפסקת

1. כשעה (או יותר) לפני שקיעת החמה, אחרי שהתפללו מנחה, אוכלים "סעודה מפסקת".
2. נוהגים לבצוע על לחם משנה, ולטבול את פרוסת המוציא במלח ודבש (ויש נוהגים גם בסוכר). אך אין זו חובה.
3. יאכלו דברים הקלים לעיכול.
4. טוב לצחצח שיניים אחרי הסעודה.
5. יזהרו מאכילת מסטיק וכד', שמשאיר טעם מתוק בפה, במשך התענית.
6. תוספת יום הכיפורים היא חובה מדאורייתא, צריך להוסיף מחול על הקודש תוספת ניכרת, ולנהוג בה את כל מנהגי יום הכיפורים. ברוב ערי הארץ נהגו להוסיף כעשרים דקות לפני שקיעת החמה. (בירושלים יש הנוהגים להוסיף כארבעים דקות).
7. חייל בתפקיד וכד' – יוסיף כעשר דקות, לפני שקיעת החמה.
8. מי שרוצה לאכול אחרי ברכת המזון, (בייחוד במקומות בהם אוכלים "סעודה מפסקת" מוקדם), יאמר לפני ברכת המזון "אין אני מקבל את התענית", לפחות יהרהר זאת בליבו.
9. אחרי הסעודה מפסקת, לפני תפילת ערבית, נהגו לאמר וידוי, הספרדים נהגו לאמר פיוט "לך אלי תשוקתי", שכולו וידוי ותחינה.

12. בגדי יום הכיפורים

1. נוהגים ללבוש בגדים נאים, רצוי לבנים, לכבוד יום הכיפורים. (יש נוהגים ללבוש "קיטל").
2. נהגו לנקות את הבית ואת בית הכנסת, לכבוד יום הכיפורים.
3. גם נשים לובשות בגדים נאים, רצוי לבנים, אך לא יקשטו את עצמן בתכשיטים, מפני אימת הדין.
4. יש נוהגים לפרוס מפה נאה על השולחן, ומניחים עליה ספרים מכוסים.

13. הדלקת נרות

1. מדליקים נרות ומברכים – "להדליק נר של יום הכיפורים". (כשחל יוה"כ בשבת, מברכים – "להדליק נר של שבת ויום הכיפורים", מנהג האשכנזים לברך "להדליק נר של שבת ושל יום הכיפורים").
2. אשה המדליקה נרות – מברכת "שהחיינו". (ויזהרו שלא לברך שוב עם הש"ץ בבית הכנסת). איש המדליק נרות – לא מברך "שהחיינו", אלא מברך עם הש"ץ בבית הכנסת.
3. ידליקו נרות גדולים, שייחנו מאורם בשובם מבית הכנסת (הגרמ"א).
4. ידליקו נר נשמה גדול, שישאר דולק עד מוצאי יום הכיפורים, כדי לברך עליו בהבדלה "בורא מאורי האש".
5. יש נוהגים להדליק נר נשמה בבית כנסת, לעילוי נשמת הוריהם שנפטרו.
6. נהגו להדליק נר נשמה, בבתי כנסת צבאיים, לעילוי נשמת חיילי צה"ל.

14. ברכת הבנים

1. לאחר הדלקת נרות, לפני שהולכים לבית הכנסת, כבר החלה קדושת היום ושערי רחמים נפתחים, לכן נהגו האב והאם לברך את הבנים ואת הבנות, שיחתמו לחיים טובים. ולהתפלל עליהם שיהיה ליבם נכון ביראת ה'. (מתחננים בבכי ודמעות שתקובל תפילתם). מניחים את ידיהם על ראש הבנים והבנות, ומברכים.
2. הבנים והבנות יבקשו מחילה מההורים, (נהגו לנשק ידי אמו ואביו), על כל מה שחטאו כנגדם במשך כל השנה (התפרצויות כעס, דיבור שלא כהוגן, חוסר כבוד, חוסר עזרה וכד').
3. אם הבן או הבת לא מספיק חכמים כדי לבוא ולבקש סליחה, יאמרו ההורים שהם מוחלים להם מחילה גמורה.
4. הבעל יבקש מחילה מאשתו, והאשה מבעלה. ויברכו אחד את השני.
5. כל אחד ימחל לחבירו, שמי שיש עליו כעס ביום הכיפורים, הרי זה מקטרג עליו, ועלול לעכב התפילות.
6. יקח עמו מגבת וכד', לחצוץ בעת הכריעות בסדר העבודה.
7. יזדרז להגיע לבית הכנסת לפני השקיעה, כדי שיוכל לברך על הציצית. אם הגיע אחרי השקיעה – יתעטף בלי ברכה.
8. כשחל יום הכיפורים בשבת – יאמרו "קבלת שבת" לפני השקיעה.

15. איסורי יוה"כ

1. כל מה שאסור ביוה"כ – אסור בלילה וביום, באותה חומרה.
2. כל מלאכה שאסורה בשבת – אסורה גם ביוה"כ.
3. יוה"כ נאסר בחמשה עינויים – א. אכילה ושתייה. ב. רחיצה. ג. סיכה. ד. נעילת הסנדל. ה. תשמיש המיטה.
4. יש חיוב כרת על מלאכה, אכילה ושתייה.

16. אכילה ושתייה

1. אסור לאכול ביוה"כ אפילו כל שהוא (שחצי שיעור אסור מהתורה). האוכל כשיעור "כותבת הגסה" (תמר גדול), והשותה בשיעור "כמלא לוגמיו" – חייב כרת (במזיד). (שבאכילה ושתייה בשיעור כזה, מתיישבת דעתו, וכבר אינו בעינוי).
2. חולה שהותר לו לאכול, או חייל בתפקיד שהותר לו לאכול – מאכילים אותו לשיעורים, פחות מ"ככותבת הגסה" מאכל, ופחות מ"כמלוא לוגמיו" שתיה, בזמן של יותר מ"כדי אכילת פרס", כ-30 סמ"ק מאכל, וכ-30 סמ"ק שתיה, בכל 10 דקות, כדי למעט באיסורים (שלא להגיע לשיעור "כותבת הגסה" באוכל, ולשיעור "כמלוא לוגמיו" בשתייה, שעליהם יש חיוב כרת). על פי הכלל – שמאכילים את האיסור הקל תחילה (וכשאין ברירה מאכילים את האיסור החמור יותר).
3. שיעור כ"כותבת הגסה" הוא פחות מכביצה מעט (ביצה בלי קליפתה). כשמאכילים חולה לשיעורים – מאכילים אותו בשיעור של כשני שלישי ביצה בינונית, כ-30 סמ"ק.
4. שיעור "מלוא לוגמיו", משערים בכל אדם לפי גודל לגימתו. זוהי כמות המים שפיו מכיל בצד אחד. בדרך כלל זה יותר מכ-30 סמ"ק. (המדידה המדויקת היא – כל אחד ממלא את פיו כולו, ומחצית מכמות זו היא מלא לוגמיו, קצת פחות מזה הוא השיעור, למי ששותה לשיעורים).
5. שיעור "בכדי אכילת פרס" הוא שיעור זמן שלוקח לאכול שלוש ביצים (כיכר לחם מקמה חיטה). וי"א ארבע ביצים. כיון שיש הסוברים ששיעור זמן זה הוא ארוך, מחמירים כדעתם להחשיב זמן זה כ-9 דקות. לכן מאכילים ומשקים את

- החולה (או מי שהותר לו לאכול), בכל 10 דקות (30 סמ"ק מאכל ו-30 סמ"ק שתיה). כשיש צורך מפחיתים את שיעור הזמן כדיעות המקילות יותר, כ-7 דקות, ואפילו כ-4 דקות, ובמקום צורך גדול כ-2 דקות.
6. במקום צורך גדול אפשר להקל בשיעור מרווח הזמן שבין שתיה לשתיה, לשיעור של "כדי שתיית רביעית" שהוא כמה שניות (כ-5 שניות).
7. אם האכילה לשיעורים מסכנת אותו – חייב לאכול כרגיל.
8. השתיה והאכילה לא מצטרפים, לכן יכול לאכול כ-30 סמ"ק וגם לשתות כ-30 סמ"ק, ואחרי 10 דקות שוב לאכול ולשתות, בשיעור הנ"ל.
9. מותר למדוד שיעורים אלו ביוה"כ. (לא במכשירים אלקטרוניים).
10. אם יודע מראש שיצטרך לאכול ולשתות לשיעורים – ימדוד לפני יוה"כ, (כגון – יסמן קו בכוס, עד להיכן מגיע 30 סמ"ק).
11. אפשר להעזר בקופסת גפרורים כדי למדוד מאכלים. הנפח של קופסת גפרורים הוא כ-30 סמ"ק. כמו כן אפשר להעזר בפקק של מימיה צבאית כדי למדוד שתיה, נפח הפקק הוא כ-40 סמ"ק (בדרך כלל מתאים לשיעור "מלא לוגמיו" לאדם בינוני).
12. חייל שיצטרך לצאת לפעילות ביום הכיפורים, ובגלל הפעילות יצטרך לאכול כרגיל – יצום עד השעה שבה יצטרך לאכול ולשתות (ולא יתחיל לאכול ולשתות לשיעורים מתחילת הצום. וי"א שיתחיל מהבוקר לאכול ולשתות לשיעורים, כך יוכל גם בשעת הפעילות לאכול ולשתות לשיעורים. בדברים אלו צריך שיקול דעת, וההכרעה בהלכה תלויה באופי הפעילות).
13. חולה שהותר לו לשתות, או חייל שהותר לו לשתות, מחשש להתייבשות – אין לו היתר לאכול. (אא"כ רופא קבע שצריך גם לאכול).
14. חולה שהבריא וחלפה הסכנה, או חיילים שחזרו מפעילות, שהותר להם לאכול בה, או יולדת שעברו ג' ימים מלידתה בתוך יוה"כ – חייבים להמשיך לצום את שאר הצום.
15. מי שצריך לבלוע כדור או תרופה מרה ביוה"כ – יבלע בלי מים (כיוון שאין לכדור או לתרופה טעם, ואינם ראויים לאכילה – פטור על אכילה זו, אמנם אסור, אבל מקילים לחולה שאין בו סכנה). כשאין אפשרות לבלוע בלי מים, יכין מעט מים מרים ויבלע את הכדור עם מים מרים.
16. מי שהותר לו לשתות ביוה"כ (כגון חייל שיש חשש להתייבשות בפעילותו), אם יכול לשתות מים מרים עדיף, כיון שזוהי שתיה שלא כדרכה, לכן אין איסורה מהתורה. שתית מים מרים, עדיפה על שתיה לשיעורים (שהיא אסורה, אך אין בה חיוב כרת).
17. ניתן להכין שתיה מרה לפני יוה"כ, ע"י הכנת תמצית תה מרוכזת, או תמצית קמומיל המורכבת משלשה שקיקי קמומיל בכוס מים, או בחליטת קליפת רימון במים רותחים (מבעוד יום), או בהכנת תמיסת סודה לשתיה במים.
18. אסור לטעום מאכל ולפלוט אותו.
19. אסור ללעוס מסטיק.
20. אסור לצחצח שיניים, או להשתמש במי פה.
21. מי שלקח מאכל בטעות ובירך עליו, יאמר – "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" (ולא יטעם מהמאכל כלום).

22. מותר ליגוע באוכלים ביוה"כ כדי לתת לקטנים, ולא חוששים שיאכל מהם (אם הקטן יכול לקחת בעצמו, יש מחמירים שלא לגעת).
23. חולה או חייל שהותר לו לשתות לשיעורים, יכול לשתות מיץ, או חלב, או משקה מזין אחר, בכך יוכל למעט מכמות השתיה.
24. מי שהותר לו לאכול לשיעורים – יאכל מאכל המזין, בכך יוכל למעט את מספר האכילות.
25. מי שהותר לו לאכול לשיעורים, ונראה שמחלתו קשה, או חולשתו גדולה, אפילו כשיש ספק בדבר – יאכל כרגיל.
26. אם החולה מרגיש שלא מספיק לו אכילה או שתיה לשיעורים – רשאי לאכול כרגיל.
27. חולה שיש בו סכנה שחייב לאכול, ואין שם מאכל היתר, מאכילים אותו מאכל איסור. מאכילים אותו כל פעם פחות מכזית, אם זה מספיק לו. ומברך על זה בתחילה ובסוף.
28. מי שאוכל בהיתר ביוה"כ – מברך על אכילתו.
29. אם אוכל לחם יותר מכביצה – נוטל ידים כרגיל, ומברך. וי"א שנוטל עד סוף קשרי אצבעותיו.
30. מי שאכל לחם בהיתר ביוה"כ, ומברך ברכת המזון, אומר – "יעלה ויבוא... ביום הכיפורים הזה" (הספרדים מוסיפים "ביום סליחת העוון הזה"). אם חל יוה"כ בשבת, אומר גם "רצה והחליצנו".
31. טעה בברכהמ"ז ולא אמר "יעלה ויבוא" (או בשבת שכה "רצה") – לא חוזר.
32. אין לעשות קידוש ביוה"כ, לפני שאוכל (אפילו ביוה"כ שחל בשבת).
33. שלושה שאכלו בהיתר – מזמנים.
34. מי שאוכל לחם פחות מכביצה – נוטל ידיו, ולא מברך "על נטילת ידיים", אלא רק "המוציא".
35. אכל כזית לחם – מברך ברכת המזון.
36. מי שהותר לו לאכול, יזהר שלא להקל בשאר העינויים שיכול להתענות בהם, (כגון – נעילת הסנדל).
37. מי שאוכל לשיעורים – מברך ברכה ראשונה. אין צריך לברך בכל אכילה, כל זמן שלא הסיח דעתו.
38. אם אכל כזית (כ-30 סמ"ק), ב"תוך כדי אכילת פרס" (כ-2-4 דקות) – מברך ברכה אחרונה (וי"א שלא יברך מספק). אם שתה לשיעורים – לא יברך ברכה אחרונה בכל מקרה (מספק שמא שיעור הזמן בשתיה, הוא "כדי שתית רביעית").

17. רחיצה

1. אסור לרחוץ אפילו אצבע קטנה. אסור להושיט אצבעו למים, אפילו למים קרים.
2. הנוטל ידיו בבוקר, וכן מי שנפנה לנקביו, או מי שנגע בידיו במקומות המטונפים בגוף – נוטל ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו (מקום חיבור האצבעות לכף היד).
3. כשנוטל ידיו יכוון שלא להינות מהרחיצה.
4. כשנוטל ידיו בבוקר בקומו ממיטתו, למרות שנוטל רק עד סוף קשרי אצבעותיו – מברך כרגיל.
5. בעוד ידיו לחות, ינגב את עיניו.
6. חולה שאין בו סכנה, שצריך לרחוץ לצורך מחלתו – מותר.
7. אשה שחל ליל טבילתה – בליל יוה"כ – אסורה לטבול. (טובלת במוציא יוה"כ).

8. מי שנתלכלכו ידיו, או גופו, או נטף דם מחטמו וכד' – מותר לרחוץ את הליכלוך. (שאינן זו רחיצה לתענוג). (אם הלכלוך לא יורד במים, יכול להשתמש בסבון נוזלי).
9. אם יורד גשם ביוה"כ – מותר ללכת לבית הכנסת או לדבר מצווה, אפילו שידיו נרטבות. כיוון שהולך לדבר מצווה ולא מתכוון להנאת רחיצה. (כמו כן יכול לעבור במים עד צוארו, כשהולך לדבר מצווה, כגון – פעילות צבאית).
10. הסרת זיעה במים, אינה רחיצה לתענוג, מ"מ מי שלא איסטניס – לא ירחץ להעביר את הזיעה. (קשה להגדיר מתי הרחיצה כבר בגדר תענוג, ויזהר בזה).

18. סיכה

1. אסור לסוך שמן, או משחה, על גופו.
2. מי שיש לו חטטים או פצעים, אפילו שאין בהם סכנה – מתור לסוך אותם בשמן, או בתכשיר נוזלי. (אבל לא במשחה).
3. אין להשתמש בדיאודורנט ביוה"כ.
4. אין להשתמש בחומר נוזלי, שמורחים על הגוף נגד יתושים. (אם נמצא במקום שסובל מאוד מהיתושים, נחשב כחולה שאין בו סכנה, שמותר לו לסוך ביוה"כ).

19. נעילת הסנדל

1. אסור לנעול נעלים, או סנדלים, מעור.
2. מותר ללכת עם נעלים מבד, או פלסטיק וכד' (שכל נעל שאינה של עור, לא נקראת מנעל אלא מלבוש. אמנם ראוי להחמיר שלא ללכת בנעלים מעץ, פלסטיק קשיח, סקאי וכד', שהרי לא מרגיש את קושי הארץ, ולא מרגיש שהוא יחף, ואין בזה עינוי. כש"כ שלא ראוי ללכת בנעלי קרוקס, או סנדלי שורש, שרגיל ללכת בהם כל השנה. מטעם זה יש ההולכים בבית הכנסת רק בגרביים).
3. מותר לנעול נעל שיש בה קישוט מעור, והנעל עצמה עשויה מחומר אחר.
4. אסור לנעול נעל שמחוזקת בעור, רק מלמעלה, או רק מלמטה. (מי שנועל מדרס בריאותי מברזל המחופה בעור, צריך לשאול רופא על הצורך בזה גם ביוה"כ, ויגש עם התשובה לשאול רב).
5. מעיקר הדין, מותר לילודת כל שלוש יום אחר לידתה, או לחולה שאין בו סכנה, או למי שיש מכה ברגלו, לנעול נעלי עור. (בימינו שיש נעלים טובות מגומי או מפלסטיק וכד', עדיף שינעלו כאלה ולא נעלי עור).
6. חייל בפעילות, או מי שנמצא במקום שיש בו נחשים ועקרבים, או מי שהולך במקום מלוכלך וכד' – מותרים בנעילת נעלי עור. טוב יותר שימצאו נעלי פלסטיק וכד', שיגנו עליהם, ולא ינעלו נעלי עור.
7. מי שנגע בנעליו, אפילו שאינם מעור – יטול ידיו עד סוף פרקי אצבעותיו.
8. מותר לעמוד יחף על שטיח מעור (שאינן זו הנאה דרך נעילה, והמחמיר תע"ב). (כש"כ שמותר לעמוד על שטיח מחומר אחר, אפילו שהוא קשיח ביותר).
9. חייל שחוזר מפעילות, יזכור לחלוץ את נעלי העור בהקדם.

20. תשיש המיטה

1. יוה"כ אסור בתשיש המיטה.
2. אסור ליגוע באשתו כאילו היא נידה.

3. אסור לישון עם אשתו במיטה. (אלא יפרידו המיטות כמו בימי נידתה).
4. יש מחמירים בכל ההרחקות המבוארים בשו"ע, כשאשתו נידה. (כגון – מסירה מיד ליד, לא יסתכל במקומות המכוסים שבה, לא תציע הסדינים בפניו, לא ידבר עימה דברי קלות ראש). (כה"ח).
5. במקום צורך – מותר ליגוע באשתו ביום. (בכל מקרה אסורים בחיבוק ונישוק).

21. חיוב קטנים בעינויי יוה"כ

1. לא גזרו על הקטנים – אכילה ושתייה, רחיצה וסיכה. (רחיצה במים חמים אסורה כמו בכל שבת, אפילו במים שחוממו מערב יוה"כ).
2. קטנים אסורים בנעילת הסנדל (שלא חוששים כל כך, אם קטן לא ינעל נעלי עור).
3. כיון שלא תמיד רוחצים וסכים את הקטן בכל יום – לא ירחצו ולא יסוכו את הקטן ביוה"כ (מ"ב). (אא"כ הם מלוכלכים – מותר לרחוץ ולסוך אותם).
4. האב צריך לחנך את בנו וביתו הקטנים, שלא לנעול נעלי עור.
5. מגיל תשע מחנכים את הקטנים להתענות "תענית שעות" (אם הם בריאים). באופן שמאחרים לו את זמן הסעודה, כגון – אם רגיל לאכול בבוקר בשעה תשע, מאכילים אותו בשעה עשר, לפי כח הילד מוסיפים לענות אותו בשעות. (הירושלמי מספר – כשר' אחא התפלל מוסף היה אומר – מי שיש לו ילדים בביתו, ילך להאכיל אותם, שלא יתענו ויבואו לידי סכנה).
6. קטנים פחות מגיל תשע – אסור לתת להם להתענות אפילו "תענית שעות", שלא יבואו לידי סכנה ח"ו. יש למחות בהם שלא יתענו.
7. בן או בת בגיל אחת עשרה – מתענים מדברי סופרים, כדי לחנכם למצוות.
8. בזמן הזה שירדה חולשה לעולם, מקילים לקטנים בגיל אחת עשרה, שלא להתענות כל היום, אא"כ ידוע שהוא בריא וחזק.
9. בת שתים עשרה, ובן שלוש עשרה – חייבים לצום (מהתורה).
10. בן או בת שנולדו ביוה"כ, נעשים בר מצווה או בת מצווה ביוה"כ, וחייבים לצום (מהתורה).
11. ההורים צריכים להזהר שלא להביא ילדים לבית הכנסת עם מאכלים ומיני מתיקה וכד', והילד אוכל לעיני כולם, אלא ישלחו את הילדים לאכול בצינעה.

22. דין מעוברת יולדת ומניקה

1. מעוברת – חייבת לצום, בין בתחילת ההריון ובין בסופו. (אא"כ יש חשש סכנה לה או לעובר).
2. מעוברת שהריחה מאכל ומתאוה לו, יש חשש סכנה לה ולולד, אם אמרה צריכה אני, לוחשים לה באוזנה שיוה"כ היום, ואם תרגע יהיה לה ילד ירא שמים, אם נתקררה דעתה – מוטב, ואם לאו – מאכילים אותה, (בתחילה נותנים לה טיפות מהרוטב, לא נרגעה – נותנים לה מהרוטב לשיעורים, לא נרגעה – נותנים לה מהמאכל לשיעורים, לא נרגעה – מאכילים אותה כרגיל עד שתתישב דעתה).
3. אם נשתנו פניה, אפילו שלא אמרה צריכה אני – לוחשים לה באוזנה שיוה"כ היום. אם נרגעה – מוטב, ואם לא נרגעה מאכילים אותה כנ"ל. וי"א שמאכילים אותה מיד לשיעורים בלי ללחוש לה (והכל לפי הענין (הגרמ"א)).

4. אם חוששים שאם ילחשו לה שהיום יום כיפור, (ועוד דברים ליישב את ליבה), תחמיר על עצמה ולא תרצה לאכול, אפילו שצריכה – לא יאמרו לה (הגרמ"א).
5. אפילו בארבעים יום הראשונים להריונה, יש לה דין מעוברת (כה"ח).
6. יולדת תוך שלשה ימים ללידתה – לא תצום. (כיון שנכנס יום רביעי ללידתה, נקרא לאחר שלשה ימים. הרבה פוסקים מקילים למנות את השלשה ימים שלאחר לידתה מעת לעת, דהיינו 72 שעות מהלידה. וספק נפשות להקל (מ"ב)).
7. אפילו שאומרת שלא צריכה – מאכילים אותה.
8. אם מספיק לה לאכול ולשתות לשיעורים – תאכל לשיעורים.
9. יולדת משלשה ימים ועד שבעה ימים, אם רופא אומר שאינה צריכה, והיא אומרת – צריכה אני – מאכילים אותה (לשיעורים). אם לא אומרת כלום, או שאומרת – שלא יודעת אם היא צריכה לאכול – מאכילים אותה (לשיעורים).
10. יולדת אחרי שבעה ימים – דינה ככל אדם. (דינה כחולה שאין בו סכנה, אם אומרת צריכה אני לאכול בגלל הלידה – לא מאכילים אותה. אבל אם אומרת שצריכה לאכול בגלל שמכביד עליה חוליה – מאכילים אותה. כדין כל חולה שאמר צריך אני).
11. כל אדם שהריח מאכל ונשתנו פניו – מאכילים אותו ממאכל זה. (בתחילה מהרוטב, ואם לא הועיל, מאכילים אותו לשיעורים. ואם לא הועיל – מאכילים אותו כרגיל). (כשמריח ריח מאכל – יפלוט את הרוק שבא לו בפיו, ולא יבלע אותו שלא יבוא לידי סכנה).
12. מעוברת או אדם שהריחו מאכל ונסתכנו, לאחר שאכלו ונתיישרה דעתם – ממשיכים לצום.
13. יולדת שהגיעה לבית החולים לחדר לידה, ויושבת על המשבר, אפילו שעדיין לא ילדה – אינה מתענה.
14. אשה שהפילה אחרי ארבעים יום מיום עיבורה – דינה כיוולדת. (מחשיבים את ליל הטבילה כיום עיבורה).
15. מיניקת – חייבת לצום (אא"כ אין לה חלב בשעה שהיא צמה, והילד אוכל רק ממנה, במקרה כזה חייבת לאכול (לשיעורים), בשעה שמרגישה שאין לה יותר חלב).
16. י"א שאם יודעת שהצום ממעט לה את החלב – תשתה לשיעורים מתחילת הצום. בכל מקרה צריך לדון לגופו, וצריך שאלת חכם.
17. מעוברת שיש לה בחילות לא רגילות – תאכל לשיעורים. (גם בזה עליה לשאול שאילת חכם).
18. מעוברת שיש לה סחרחורות לא רגילות – תשתה לשיעורים. (גם בזה, עליה לשאול שאילת חכם).
19. אם יש סכנה לוולד – דינה כסכנת נפשות של כל אדם.

23. דין חולה

1. כל חולה שצריך לאכול ביוה"כ עפ"י ההלכה, ומחמיר שלא לאכול, עובר על "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם". ועליו נאמר – "אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש", שנאמר על מאבד עצמו לדעת. ולא עוד אלא שהוא מקיים מצוה באכילתו, כמו שאחרים מקיימים בתענית.
2. רופא שאומר שהחולה צריך לאכול שלא יכבד חוליו ויסתכן, ואפילו שהחולה אומר שאינו צריך – מאכילים אותו. (לכתחילה יש לשאול רופא ירא שמים).

3. אם החולה אומר צריך אני, אפילו מאה רופאים אומרים שאינו צריך – מאכילים אותו. (מזכירים לו שהיום יוה"כ, שמא שכת, ואם בכל זאת הוא מבקש – מאכילים אותו, שלב יודע מרת נפשו). (אם נשתנו פניו לא לוחשים לו שיוה"כ היום, אלא מאכילים אותו מיד, שלא יסתכן).
4. רופא אחד אומר שהחולה צריך לאכול ורופא אחר אומר שאינו צריך – מאכילים אותו. אא"כ גם החולה אומר שאינו צריך – אין מאכילים אותו. (גם במקרה שהחולה לא אומר כלום, ורופא אחד אומר שאינו צריך, ושני רופאים כנגד אומרים שצריך – אין מאכילים אותו).
5. רופא מומחה אומר שהחולה צריך לאכול, ושניים אומרים שלא צריך – מאכילים אותו.
6. אם שני רופאים אומרים שצריך לאכול, אפילו כנגדם מאה רופאים, וגם החולה בעצמו, אומרים שאינו צריך – מאכילים אותו. (ששניים כמאה, ולא הולכים אחר הרוב בסכנת נפשות).
7. גם במקרה שרופא אחד והחולה בעצמו אומרים שצריך לאכול, אפילו מאה כנגדם – מאכילים אותו.
8. אם החולה אומר איני צריך, והרופא מסופק – מאכילים אותו. (שספקו של הרופא, הוא ספק נפשות, ודינו להקל).
9. אם הרופא אומר שאינו צריך, והחולה אומר – איני יודע – אין מאכילים אותו. (מה שאמר החולה איני יודע זה לא נחשב ספק, כיון שאינו בקי ברפואה).
10. אנשים שרואים אדם צם שנחלש הרבה, ונראה להם שהוא בסכנה אם לא יאכילו אותו, אפילו שאין רופאים – מאכילים אותו. (ישגיחו היטב על אנשים חלשים מאוד, ועל זקנים מאוד).
11. כשמאכילים מעוברת או חולה (או יולדת בתוך ג' ימים ללידתה, כה"ח) – מאכילים אותם לשעורים. (30 סמ"ק מאכל ו30 סמ"ק שתיה, לאחר שגמרו לאכול ממתנים 10 דקות. ושוב אוכלים 30 סמ"ק ושותים 30 סמ"ק). אם הרופא, או החולה, סוברים – שלא מספיק לו אכילה ושתיה לשיעורים, ואפילו שרק מסתפקים בדבר – מאכילים ומשקים אותו כל צרכו.
12. אדם שהריח מאכל ואומר – צריך אני (לאכול) (אפילו אינו חולה, ולא נשתנו פניו) – יכול לקחת לאכול בעצמו (לשיעורים), כיון שמרגיש בעצמו שעלול לבא לידי סכנה (חח"ס).
13. מי שאחזו בולמוס (חולי שבא מרעב), וסימן החולי – שעניו כהות ולא יכול לראות – מאכילים אותו, עד שיאורו עיניו.
14. מחלת הנפילה נחשבת חולי שיש בו סכנה ואסור לצום. (אא"כ נופל בזמן ידוע, וזמן זה אינו ביוה"כ).
15. מחלת נפש נחשבת חולי שיש בו סכנה, ואוכל ושותה עפ"י הוראת רופא.
16. בכל סוג של חולי ח"ו, יש לקבל חוות דעת רפואית לפני יוה"כ, ואח"כ לשאול רב.

24. כל נדרי

1. טוב לאמר לפני קבלת יום הכיפורים, נוסח "לשם יחוד", שבו מקבל את חמשת העינויים שביום הכיפורים, ואת נוסח המחילה לכל מי שחטא כנגדו.
2. פותחים את ההיכל ומוציאים את הספרי תורה (כל קהילה לפי מנהגה).
3. לא יוציאו ספר תורה פסול.
4. אם אין ספר תורה כשר – יאמרו "כל נדרי" בלי ספר תורה.
5. יקחו את הספר תורה המוגהה והמהודר ביותר, לאמירת "כל נדרי".

6. עומדים שניים ליד הש"ץ, כדי שיהיו בית דין של שלשה (ולא יחיד מומחה), להתרת נדרים.
7. טוב שגם הקהל יאמרו בלחש את הנוסח של "כל נדרי", כדי שיתירו גם לשליחי צבור, וגם כדי שרבים ישתתפו בהתרה.
8. צריך להקפיד בנוסח ההתרה שיהיה בלשון עבר ועתיד. התרה על נדרים שעברנו בשנה שעברה, ותנאי ביטול לנדרים שנידור בשנה הבאה.
9. גם מי שעשה התרת נדרים בערב יום הכפורים, צריך לאמר "כל נדרי", שטעם אמירתו עמוק על פי הסוד.
10. ישתדלו לאמר "כל נדרי" מבעוד יום, שאין מפירים נדרים בשבת ויום טוב. בדיעבד יאמרו "כל נדרי" גם בלילה (שיש בזה צורך היום, ועוד – שמבטלים מאן ולהבא, ועוד – שאין כאן נדרים ממש, אלא רק חשש).
11. מי שנדר נדר וזוכר אותו – חייב ללכת לחכם להתירו, ולא יכול להסתפק באמירת "כל נדרי".
12. אחר אמירת "כל נדרי", מחזירים את הספרי תורה, מקיפים בהם את התיבה, שכל אחד יזכה לחבק ולנשק את ספר התורה. לבקש מחילה על מה שפגמנו בכבוד התורה, ולקבל עלינו ללכת בדרכה (גם לתקן מה שפגם בברית אות קדש).
13. ש"ץ מברך "שהחיינו", ומכוון להוציא את הרבים.
14. מי שרוצה לברך בעצמו רשאי.
15. במקרה שלא שומע היטב את הש"ץ, או שחושש שהש"ץ אינו מכוון – יברך בעצמו.
16. בתפילת ערבית לא אומרים "והוא רחום". ויש הנוהגים לאומרו.
17. מנהג טוב שיכריז הש"ץ לפני "כל נדרי" – "רבותי תמחלו זה לזה". ויאמרו הקהל – "מחלנו". זה מעורר סגוריא גדולה על ישראל.
18. כשחל יוה"כ בשבת – אומרים "קבלת שבת" אחר "כל נדרי".
19. אין אומרים "במה מדליקין".
20. אם התאחרו ולא יספיקו לאמר "קבלת שבת" לפני השקיעה, אם יאמרו לפני "קבלת שבת" "כל נדרי" – עדיף לאמר "קבלת שבת" לפני השקיעה, ואח"כ וידוי, או "לך אלי תשוקתי" ואחר כך "כל נדרי".
21. כשחל יוה"כ בשבת אומרים "ויכולו" ו"מעין שבע", אומרים בתוך הנוסח "המלך הקדוש", ומסיים "מקדש השבת" (ולא מזכירים יוה"כ).
22. טעה ואמר "האל הקדוש" בתוך "מעין שבע" במקום "המלך הקדוש", אם לא אמר שם ה' שבחתימה – חוזר. אבל אם אמר שם ה' של ברכת "מקדש השבת" – לא חוזר. על פי הקבלה – חוזרים.

25. סדר ליל כיפור

1. ישתדל ללמוד תורה אחרי ערבית, לפני שהולך לישון. יש נוהגים לקרוא את כל ספר התהילים. י"ג משניות יומא, גמרא יומא, אדרא רבא, אדרא זוטא, כל אחד לפי מה שליבו חפץ, ולפי כוחו.
2. אין אומרים תיקון חצות. (אמנם זכות גדולה מאוד, להיות ער בנקודת חצות, ולעסוק בתורה).
3. קוראים קריאת שמע על המיטה כמו בכל לילה. ואומרים "ברוך שם כבוד מלכותו" בקול רם.
4. ישתדל שלא להתכסות בשמיכה המחממת, לפחות לא יכסה רגליו, שלא יראה קרי, חס ושלום.

5. י"ג להשאר ערים כל הלילה, כמו כהן גדול (כדי שלא לראות קרי), וגם כדוגמת המלאכים, שאין להם שינה. (אך אם אינו חזק מספיק, להיות עירני בתפילות היום, או שהוא חזן, וצריך כח וקול להתפלל – לא יישאר ער כל הלילה).
6. לא יישן בבית הכנסת, ובפרט לא ליד ארון הקודש. (יכול לישון בעזרת נשים).
7. הרואה קרי ביוה"כ, ח"ו – ינגב את עצמו, אם הקרי התייבש – מותר לרחוץ את אותו מקום. ידאג כל השנה וילך לחכם שיורהו דרך כפרה.
8. אם בגדו מלוכלך בקרי – יחליף אותו, שאסור להתפלל בו.
9. אסור לטבול במקווה ביוה"כ.

26. הלכות ברכות השחר

1. בבוקר יטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו (מקום חיבור האצבעות עם כף היד), ויברך "על נטילת ידיים".
2. כשידיו עדיין לחות, יכול לנקות את הליפלוף שבעיניו.
3. אם עיניו מלוכלכות הרבה – יכול לרחוץ אותם במים (שאינו זה רחיצה לתענוג).
4. לא מברכים ברכת "שעשה לי כל צרכי", שנתקנה על נעילת נעליים, וכולנו אסורים בנעילת הסנדל. ויש הנוהגים לברך, שנתקנה על מנהג העולם, וסב"ל. (ולא יברכה גם במוצאי יוה"כ).

27. הלכות תפילה

1. נהגו להוסיף פיוטים בתפילות יוה"כ, לעורר את הלב ליראת ה' ולאהבתו.
2. יקדיש זמן ללימוד הפיוטים והבנת עומקם, לפני יוה"כ.
3. נהגו לאמר את הפיוטים, אחר חזרת הש"ץ של שחרית, ויש שנהגו לאמרם לפני "ברוך שאמר" (לא יאמרו לפני "נשמת" או לפני "יוצר". אם הציבור אומר – הוא לא יאמר, ולא יריב עמהם).
4. יקפידו שלא להפסיק בין תפילת הלחש לחזרת הש"ץ, לכן את הפיוטים שלפני החזרה יאמרו הסומכים, ולא הש"ץ.
5. גם את הפיוטים שלפני סדר העבודה במוסף – יאמרו הסומכים, ולא הש"ץ.
6. מותר לקהל לאמר בלחש, את חזרת הש"ץ, יחד עם הש"ץ, ויזהרו שלא להזכיר שם ה', שבנוסח הברכות.
7. הכהנים נוטלים את ידיהם לברכת כהנים, עד סוף קשרי האצבעות. (וי"א שנוטלים עד הפרק כרגיל). גם הלוי נוטל ידי הכהנים, נוטל ידיו, עד סוף קשרי האצבעות.
8. מוציאים שני ספרי תורה, בראשון עולים שיש. קוראים בפרשת "אחרי מות" (ויקרא טז א-לד) העוסקת בעבודת היום.
9. בספר השני קורא המפטיר בפרשת פנחס (במדבר כט ז-יא), במוסף היום ("ובעשור לחודש").
10. מפטירים בענייני תשובה וקדושת יוה"כ, בישעיה (נו, יד – נח, יד), "ואמר סולו סולו".
11. לפני קריאת התורה בשחרית, י"ג לקרוא קטע מהזוהר הקדוש, בענין מיתת שני בני אהרון, שמיתת צדיקים מכפרת, וראוי להצטער על אבידת הצדיקים, ולהוריד דמעות, והקב"ה מכפר עוונותיו, ולא ימותו בניו בחייו.
12. אם העולה השישי, ברך ברכה אחרונה, לפני שסיימו לקרוא את כל חובת היום – יעלו עולה שביעי שיקרא עד הסוף. אם כבר אמרו קדיש, אחר העולה השישי – יצאו. טוב לקרוא את שאר הקריאה בלי ברכה.

13. לכתחילה אין להעלות יותר משישה עולים. יש לסיים לכל עולה כפי שמצויין במחזורים, שכל עולה מסיים בפס' העוסק בענייני כפרה.
14. טוב שהעולה לתורה יעשה "השכבה", לקרוביו שנפטרו. (שזכירת המתים משברת ומכניעה את הלב. ועוד – שגם המתים צריכים כפרה. ועוד – מתים צדיקים, מלמדים זכות בשמים, על צאצאיהם).
15. כשאומרים "מי שברך" לחולה, ביוה"כ שחל בשבת – אין אומרים "שבת היא מלזעוק", שהרי כל היום זועקים.
16. לאחר קריאת התורה, למנהג האשכנזים אומרים תפילת "יזכור". רק מי שאין לו הורים משתתף בתפילה זו.
17. לאחר אמירת "יזכור", נהגו בבית הכנסיות הצבאיים, לאמר "אל מלא רחמים", לזכר חיילי צה"ל, שנפלו במערכות ישראל.
18. טוב לקצר בפיוטים ובסליחות, שבתפילת שחרית, כדי להתפלל תפילת מוסף לפני שש שעות ומחצה, שהוא זמן מנחה גדולה (שכנה"ג). כדאי להחמיר להתפלל לפני תחילת השעה השביעית (חצי שעה לפני זמן מנחה גדולה). (זמן מנחה גדולה בתקופה זו בשעון חורף הוא בערך 12:00). (כשהיו מאחרים להתפלל מוסף, היה הרא"ש מתפלל מוסף ביחיד, כדי להתפלל מוסף בזמנו).
19. אם איחרו והגיע סוף השעה השביעית – בכל זאת יתפללו מוסף ואח"כ מנחה.
20. חולה שיש בו סכנה, או מי שאוכל בהיתר ביוה"כ – יכול לעלות לספר תורה בשחרית (שהקריאה מחמת קדושת היום ולא בגלל התענית).
21. חשיב"ס והאוכל בהיתר – לא יעלו לספר תורה במנחה, (אפילו כשחל יוה"כ בשבת), ואם קראו לו לעלות לתורה – יעלה.
22. מי שאוכל לשיעורים ביוה"כ בהיתר – אפשר להקל להעלותו לתורה גם במנחה.
23. מי שאוכל בהיתר ביוה"כ, לכתחילה לא ישמש כש"ץ.
24. טוב לכוון לברכות הש"ץ, העולים לתורה, ולמפטירים, כדי להשלים למאה ברכות.
25. י"א שאין להריח בשמים ביוה"כ (שהתורה ציותה להתענות ביום זה). וי"א שמותר. ויש המריחים לכתחילה בשמים, כדי להשלים למאה ברכות.
26. בתיבת "איה" שבקדושת "כתר", במוסף ובנעילה, ישאל בליבו אחד, משלשה דברים – עושר גדול, לעבודת ה', בנין חכמים, או רוה"ק (עיין במחזור קול יעקב להגרמ"א).
27. יכוון היטב בסדר העבודה שבמוסף, שעיקר כפרת יוה"כ בביהמ"ק היתה בעבודה זו. והתפילה במקום קרבן ("ונשלמה פרים שפתינו").
28. בסדר העבודה שבמוסף, נוהגים לכרוע, כשמזכירים "והכהנים והעם" (ארבע פעמים, וי"ג רק בשלוש מתוך הארבע). מנהג האשכנזים לכרוע גם ב"עלינו לשבח".
29. כשמשתחוים על הפנים בסדר העבודה – אסור להשתחוות על קרקע המרוצפת באבנים. לכן יפרוש שטיח, מגבת וכו', או יפסיק בטליתו, בינו לבין הקרקע. (עשר פעמים מזכיר כהן גדול שם המפורש, וכל השומעים כורעים ומשתחוים ואנו עושים זכר למקדש, ומשתחוים ארבע פעמים).
30. בוידוי רגיל אנו אומרים אנא א-ד-נ-י, ואילו בוידוי של כהן גדול ביוה"כ אנו אומרים "אנא השם", לרמז שכהן גדול היה אומר שם המפורש.

31. הש"ץ יכין מקום שיוכל להשתחוות, בלי לעקור את רגליו וללכת אחורה. (שיתרחק מהבימה לפני חזרת הש"ץ, או שיתפלל מול סטנדר, שיוכל להזיזו בשעת הכריעות).
32. הש"ץ במוסף, יחשוב שהוא במקום כהן גדול, ויכוון לכפר על העם, ויחזור בתשובה באותה שעה.
33. מנהג הספרדים לאמר "אשרי" "ובא לציון" בתפילת מנחה. מנהג האשכנזים לאמר רק "אשרי".
34. אין אומרים במנחה ביה"כ "ואני תפילתי", אפילו כשחל בשבת.
35. קוראים בתורה בפרשת העריות שבפרשת "אחרי מות" (ויקרא יח א-ל). לעורר אותנו על חובת ההתרחקות מנשים ומאיסורי נגיעה. ועוד – מבקשים אנו מהקב"ה שלא יגלה את ערוותינו. ועוד – שנאמר בפרשה "וחי בהם" ולא שימות בהם, להזהיר את מי שפטור מהצום – שלא יצום.
36. העולה לתורה שלישי, מפטיר בספר יונה כולו, ומוסיף ממיכה, פר' ז פסוקים יח-כ. להזכירנו שאי אפשר לברוח מה'. ועוד – שה' רוצה בתשובתנו. ועוד – שה' סולח בגלל תיקון המעשים, ולא בגלל הצום.
37. אם יש צורך, אפשר לעלות למפטיר, כהן או לוי, שלא עלו ראשון ושני. וי"נ שישראל עולה ומברך, והכהן או הלוי קוראים את ההפטרה (אם יש צורך).
38. למנהג הספרדים ברכות ההפטרה במנחה, הם כמו בשחרית. מנהג האשכנזים לחתום ב"מגן דוד".
39. כשחל יוה"כ בשבת – מזכירים בברכות ההפטרה במנחה גם את השבת, וחותמים "מקדש השבת וישראל ויום הכיפורים". מנהג האשכנזים לחתום "מגן דוד" (ולא מזכירים שבת, ולא יום הכיפורים).
40. אין אומרים קדיש אחר קריאת התורה במנחה (כיוון שאומרים לפני העמידה).
41. אין נושאים כפיים בתפילת המנחה. (האשכנזים נוהגים לאמר "אלוקינו ואלוקי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת בתורה וכו'").
42. כהן שעלה לדוכן בטעות – אין מורידים אותו.
43. ביה"כ שחל בשבת אומרים "צדקתך" לדעת השו"ע, ולדעת הרמ"א אין אומרים (שנאמר בו "משפטך תהום רבה" ואנחנו מבקשים רחמים), וכך נוהגים האשכנזים וחלק מהספרדים.
44. אין מאריכים בתפילת מנחה, כדי להספיק להתפלל תפילת נעילה בזמנה (כארבעים דקות לפני השקיעה, וי"א כשעה לפני השקיעה).
45. טוב לקרוא "פרשת העקידה" לפני תפילת המנחה. (שי"א שבשעה זו נעקד יצחק אבינו ע"ה ביה"כ).
46. זמן תפילת הנעילה, כשהחמה בראש האילנות, י"א כארבעים דקות לפני השקיעה, וי"א כשעה לפני השקיעה, ויש המקדימים כשעה ורבע לפני השקיעה, אך לא יתחילו לפני פלג המנחה (שעה ורבע זמניות לפני צאה"כ).
47. יש נוהגים לפתוח את ההיכל, לרמז ששערי שמים עדין פתוחים (שלפי האר"י הקדוש כל תפילות יוה"כ עולות ובאות בשעת הנעילה).
48. מנהג הספרדים לאמר לפני תפילת הנעילה "אשרי יושבי ביתך". מנהג האשכנזים לאמר גם "ובא לציון".
49. מקצרים בפיוטים ובניגונים, כדי להספיק "ברכת כהנים" לפני שקיעת החמה. מנהג האשכנזים בארץ ישראל לשאת כפיים בנעילה (י"נ כרמ"א שלא נושאים כפיים, ואומרים או"א וכו'. כדאי לשאת כפיים, שמעלתה גדולה מאוד בשעה זו).
50. אין לברך ברכת כהנים אחר השקיעה, יש מקילים לברך עד צאה"כ.

51. בתפילת הנעילה אומרים "חתמנו בספר חיים", "וחתום לחיים טובים" "ובספר חיים... נזכר ונחתם".
52. טעה ואמר לשון כתיבה ו"כתבנו" ו"כתוב" וכו', במקום בלשון חתימה – יצא.
53. שאר תפילת הנעילה שאחר חזרת הש"ץ – גומרים אפילו בלילה.
54. אחרי תפילת הנעילה – אומרים פסוקים ללוות את השכינה – "שמע ישראל", "בשכמל"ו" ועוד, כל אחד לפי מנהגו.
55. מאריכים בסליחות (למנהג הספרדים) עד עשרים ושתיים דקות אחר השקיעה, אז תוקעים בשופר (אפילו כשחל יוה"כ בשבת).
56. גם במוצאי יוה"כ מוסיפים מחול על הקודש, לא טועמים ולא עושים מלאכה, עד כחצי שעה אחר שקיעת החמה. ויש מחמירים שלא לטעום עד כארבעים דקות אחר השקיעה.
57. אין איסור מעיקר הדין לשנות מים (או סודה) לפני ההבדלה. לכן מי שמרגיש חלש – יכול להקל ולשנות.
58. יזהרו להתפלל תפילת ערבית של מוצאי יוה"כ בנחת ובכוונה. אך לא יאריכו מפני טורח ציבור.
59. אומרים "אתה חוננתנו" בתפילת העמידה.
60. יזכור שלא אומרים את ההוספות של עשרת ימי תשובה. טעה ואמר "המלך הקדוש", "המלך המשפט" – אינו חוזר.
61. במוצאי יוה"כ שחל בשבת אומרים "ויהי נעם" ו"אתה קדוש". מנהג האשכנזים שלא לאמר.
62. נהגו לברך "ברכת הלבנה" במוצאי יוה"כ, בשמחה.
63. מבדילים על הכוס בלי בשמים, אפילו ביוה"כ שחל בשבת, שאין נשמה יתירה (בגלל התענית). (יש מחמירים לברך על הבשמים מיד אחר ששתו מכוס ההבדלה).
64. מברכים "בורא מאורי האש" על נר שדלק כל יום הכיפורים (או על נר שהדליקו ממנו). (להורות שעד עכשיו נאסרנו להינות מאור זה. משא"כ במוצ"ש, שמברכים גם מטעם שהאור נברא במוצ"ש).
65. בשעת הדחק שאין לו נר שדלק במשך כל יוה"כ – ידליק נר, ימתין מעט, וידליק ממנו נר אחר, ויברך עליו (וכש"כ שמברך עליו במוצאי יוה"כ שחל בשבת)(כה"ח). לדעת המ"ב אין לברך עליו.
66. במוצאי יוה"כ בת קול יוצאת ואומרת – "לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך, כי כבר רצה האלוקים את מעשיך".
67. לפני ברכהמ"ז ילמד "פתיחת אליהו", וקטע מהזוהר הקדוש ברעיא מהימנא (עיין מחזור קול יעקב להגרמ"א). יברך ברכת המזון, ויקום בזריזות לעשות הכנה לסוכה.
68. אם קשה לו, או לא יכול להתחיל לבנות סוכה, לפחות ילמד את הלכותיה, ויתכנן את בנייתה.
69. מצווה להתעסק בבניית הסוכה, מיד ביום שאחר יוה"כ, אפילו שהוא ערב שבת.
70. יש המהדרים לבנות את דפנות הסוכה לפני יוה"כ, ובמוצאי יוה"כ מניחים את הסכך.
71. מצווה לקנות ארבעת המינים, מיד אחר יוה"כ. יש המקדימים לקנותם לפני יוה"כ.
72. אין אומרים תחנון עד סוף חודש תשרי.
- המקורות להלכות אלו הם: שו"ע ונושאי כליו, משנה ברורה, כף החיים, מחזור הגרמ"א, מחזור איש מצליח, ילקו"י, דיני צבא ומלחמה, הלכות צבא, הלכה כסדרה.